

Capitolul I. Noțiuni introductive privind răspunderea penală a persoanei juridice

Secțiunea 1. Noțiunea răspunderii penale a persoanei juridice

1. Pentru o lungă perioadă, dreptul penal și dreptul procedural penal din Europa continentală și cel aparținând sistemului *common law* păreau a fi, în opinia doctrinei, ireconciliabile^[1]. Însă în ultimele două decenii s-a produs o convergență semnificativă, care a redus prăpastia dintre cele două sisteme, chestiunea răspunderii penale a persoanei juridice fiind elementul care a constituit liantul acestei apropieri. Atât din punct de vedere calitativ, cât și din punct de vedere cantitativ, infraționalitatea persoanei juridice acoperă aria cea mai semnificativă a infraționalității în cadrul societății, constituind, în opinia unui autor, drept cel mai important subiect dezbătut în dreptul penal la momentul actual^[2].

Implicarea extraordinară a persoanelor juridice în toate domeniile vieții sociale este redată plastic de un alt autor: „companiile ne pun la dispoziție hrana pe care o mâncăm, apa pe care o bem, ne satisfac necesitățile și dorința de lux de zi cu zi. (...) nu statul este cel care ne oferă toate aceste lucruri, ci companiile. Astfel de companii generează bunăstarea economiei în general și a acționarilor în special, oferind locuri de muncă pentru majoritatea populației. Ca urmare a restructurării revoluționare a economiei și a politicii instituționale a statului, este inevitabil ca puterea și influența acestor companii să crească, iar nu să se diminueze în viitorul apropiat^[3]”.

O asemenea putere nu poate atrage după sine decât o răspundere echivalentă. La fel ca și persoanele fizice, persoanele

^[1] R. Hefendehl, *Corporate Criminal Liability: Model Penal Code Section 2.07 and the Development in Western Legal Systems*, în *Buffalo Criminal Law Review*, vol. 4, nr. 1/1999, p. 283, disponibil și online la [http://wings.buffalo.edu/law/bcl/bclarticles/4\(1\)/hefehndehlpdf.pdf](http://wings.buffalo.edu/law/bcl/bclarticles/4(1)/hefehndehlpdf.pdf).

^[2] B. Schünemann, *Plädoyer zur Einführung einer Unternehmenskuratel*, apud R. Hefendehl, op. cit., p. 284.

^[3] C.M.V. Clarkson, *Corporate Culpability*, în *Web Journal of Current Legal Issues*, 1998, p. 2, online la <http://webjcli.ncl.ac.uk/1998/issue2/clarkson2.html>.

juridice au datorita de a nu produce prejudicii altora în societate – *neminem laedere* – , iar dacă acest lucru se întâmplă totuși, ele sunt ținute să răspundă, indiferent de natura normei juridice încălcate.

2. Răspunderea penală a persoanei juridice a devenit una dintre cele mai dezbătute tematici ale secolului al XX-lea și începutului de secol al XXI-lea. Această dezbatere a devenit cu adevărat semnificativă după anii '90, când atât Statele Unite ale Americii, cât și Europa s-au confruntat cu un număr alarmant de infracțiuni comise prin intermediul persoanelor juridice – infracțiuni de mediu, antitrust, fraudă, din domeniul farmaceutic, al dreptului muncii, infracțiuni de corupție, economice și fiscale. Unele corporații – Dynergy, Adelphia Communications, WorldCom, HealthSouth, Parmalat sau Royal Ahold au „preferat” domeniul falsificării documentelor financiare. Altele, printre care Royal Caribbean, Olympic Pipeline, Exxon, Pfizer, Bayer, Shering-Plough Corporation, au încălcat norme de dreptul mediului și cele privind asigurarea sănătății populației. McWane Inc., una dintre cele mai mari companii producătoare de țevi din lume, deține „recordul” în producerea de decese ca urmare a nerespectării diferitelor aspecte ale legislației^[1]. Consecințele proliferării fenomenului infracțional corporativ constau în mari pierderi de natură economică, precum și de vieți omenești. În afara acestora, efectele pe termen lung constând în afectarea mediului înconjurător, a sănătății oamenilor, pe care poate, la momentul de față, nu le sesizăm încă, nu ar trebui să fie subestimate.

3. Conduita ilicită a persoanelor juridice poate fi abordată atât din punctul de vedere al dreptului civil, cât și al dreptului administrativ și, mai ales, penal.

La momentul de față, majoritatea statelor recunosc o răspundere civilă și administrativă a persoanelor juridice în cazul încălcării de către acestea a normelor legale. Însă răspunderea penală a persoanelor juridice a fost de la început un subiect controversat, dificil de abordat și de soluționat. Jurisdicțiile aparținând sistemului *common law*, mult mai orientate către pragmatism decât cele ale Europei continentale, au recunoscut această instituție de la

[1] R. Mokhiber, Top 100 Corporate Criminals of the Decade (Topul primilor 100 de infractori corporativi ai decadei), disponibilă online la <http://www.corporate-predators.org/top100.html>.

început, chiar dacă sub diferite modele. Criticile vehemente îndreptate împotriva răspunderii penale a persoanei juridice provin din această ultimă zonă geografică și pun la îndoială compatibilitatea răspunderii penale a persoanei juridice cu principiile generale ale dreptului penal. În ultima perioadă se constată o reorientare a doctrinei în sensul recunoașterii răspunderii penale a persoanei juridice.

Doctrina a reflectat plastic aceste dezbateri nesfârșite, arătând că, „de-a lungul secolelor, puterea corporațiilor a constituit subiect de dispute, dar fiecare dintre cercetători a descris fenomenul utilizând propriul său limbaj. Avocați, economiști, analiști financiari, analiști politici, moralști sau simpli manageri sunt ca și constructorii Turnului Babel, toți acționând în realizarea aceluiași scop, dar fiind incapabili să comunice, întrucât vorbesc limbi diferite”^[1].

Diferitele state care au refuzat să recunoască inițial sau refuză încă să recunoască răspunderea penală a persoanei juridice au avut această atitudine datorită condițiilor istorice, economice, sociale, politice specifice fiecăruia. În baza acestor condiții, au încercat să rezolve cu mijloace proprii și într-un mod cât mai eficient problema sancționării persoanelor juridice pentru conduitele lor ilicite. S-a arătat în doctrină că niciunul dintre aceste sisteme nu este perfect^[2]. Toate prezintă atât avantaje, cât și dezavantaje, însă, atunci când abordăm problematica răspunderii penale a persoanei juridice, trebuie să pornim de la o serie de premise:

- în primul rând, instituția răspunderii penale a persoanei juridice ar trebui să fie un instrument eficient de descurajare și prevenire a comiterii unor infracțiuni viitoare;

- în al doilea rând, răspunderea penală a persoanei juridice ar trebui să reflecte obligația societății de a pedepsi și inflige orice conduită prin care se tulbură buna desfășurare a relațiilor sociale, constituind o modalitate de retribuire a celor care săvârșesc infracțiuni;

- instituția răspunderii penale a persoanei juridice ar trebui să răspundă unor exigențe de claritate, predictibilitate și consistență raportat la principiile dreptului în general;

^[1] *R.A. Monks, N. Minow, Power and Accountability, citați de D. Holler Branco, Towards a New Paradigm for Corporate Criminal Liability in Brazil: Lessons from Common Law Developments, p. 6, disponibil online la http://library2.usask.ca/theses/available/etd-04192006-112943/unrestricted/d_branco.pdf.*

^[2] *A.I. Pop, Criminal Liability of Corporation – Comparative Jurisprudence, p. 3, disponibil online la http://www.law.msu.edu/king/2006/2006_Pop.pdf.*

– nu trebuie pierdută din vedere cerința eficienței acestei instituții, care se reflectă atât în modul în care ea se aplică, dar și în costurile implementării unei astfel de instituții;

– corolarul premiselor anterioare ar trebui să îl constituie echitatea, prezentă în toate etapele evaluării, implementării și aplicării instituției răspunderii penale la nivelul sistemului penal al fiecărui stat.

Este incontestabil că cea mai eficientă metodă de descurajare a formelor de criminalitate economico-financiară, relevată și de prestigioase studii criminologice, o reprezintă răspunderea penală a persoanei juridice^[1]. S-a arătat că, în cazul societăților comerciale în special, efectul stigmatizant al sancțiunii penale poate fi foarte eficient și descurajant. Pentru buna funcționare a unei întreprinderi, pentru progresul ei economic, „bunul renume” este un factor decisiv. În momentul în care o pedeapsă lovește acest bun renume, efectul descurajant este sigur^[2].

4. Deși inițial răspunderea penală a persoanei juridice a imitat răspunderea penală a persoanei fizice (așa-numitul model antropomorfic, asupra căruia vom reveni), s-au conturat noi modele de omajare a răspunderii penale – doctrina cumulului de culpe, doctrina identității proprii separate –, culminând cu modelele constructiviste ce se axează pe conceptul de **cultură corporativă** și **ethos corporativ**.

Între toate sistemele penale, cel american pare cel mai deschis și mai evoluat în privința instituției răspunderii penale a persoanei juridice, fiind primul care a și îmbrățișat **teoria cumulului de culpe** (*aggregation doctrine*). Sistemele englez și francez au respins din start această teorie, deși reprezenta la momentul apariției sale un mod ingenios de a concilia viziunile tradiționale cu cele moderniste.

Alte state, precum Germania, refuză cu obstinție consacrarea răspunderii penale a persoanei juridice, în ciuda eforturilor comunității europene de susținere a acestui proiect de implementare. Legiuitorul german a preferat consacrarea, în cazul persoanei juridice, a unei răspunderi administrative, care prezintă avantajul că este mai puțin costisitoare și mai puțin solicitantă din punct de vedere doctrinar și care și-a dovedit și eficiența, amenzile admi-

[1] A. Jurma, Răspunderea penală a persoanei juridice, în R.D.P. nr. 1/2003, p. 100.

[2] *Idem*, p. 101.

nistrative care se aplică persoanelor juridice atingând pragul de 1 milion de euro^[1]! Unele state, cum este cazul Spaniei, „zac” încă în incertitudine, datorită unor regretabile erori de exprimare a legiuitorului. Deși doctrina spaniolă este de părere că în dreptul penal spaniol este consacrată indirect răspunderea penală a persoanei juridice, nicio referire legală nu conduce la această concluzie^[2].

În general, în Europa continentală, adagiul *societas deliquere non potest* și dogma răspunderii penale bazate pe vinovăție au constituit obstacole serioase în consacrarea instituției răspunderii penale a persoanei juridice. Cu tot tributul plătit acestor adevărate pietre filosofale ale dreptului penal, realitățile sociale au demonstrat necesitatea imperativă a recunoașterii răspunderii penale a persoanei juridice, o respingere obstinată a acestei instituții nefiind benefică bunei desfășurări a relațiilor sociale, tot mai des tulburate de fenomenul infracțional corporativ.

O analiză logică a realității juridice a entităților colective relevă următoarele aspecte:

- persoanele juridice sunt actori recunoscuți de entitatea statală, „binecuvântați” de aceasta cu personalitate juridică, având drepturi și obligații în plan social;

- persoanele juridice sunt active în planul diferitelor ramuri ale dreptului – drept civil, drept comercial, drept administrativ, dreptul muncii, dreptul mediului etc. –, iar conduitele prin care se încalcă norme specifice ale acestor ramuri de drept sunt sancționate corespunzător;

- nu se poate explica în mod corespunzător de ce este recunoscută o răspundere civilă, comercială, administrativă etc. a persoanelor juridice, și nu și una penală;

[1] A se vedea http://www.lexmundi.com/images/lexmundi/PDF/Business_Crimes/Crim_Liability_Germany.pdf.

[2] Legiuitorul spaniol a prevăzut în Codul penal spaniol sancțiuni specifice care se aplică persoanelor juridice în cazul săvârșirii de infracțiuni, denumite „consecințe accesorii” (*consecuencias accesorias*), a căror natură juridică este aprig disputată în doctrina penală spaniolă. A se vedea *J.L. de la Cuesta Arzamendi*, *Un nueva línea de intervención penal: el derecho penal de las personas jurídicas*, în *A. Messuti, J.A. Sanpedro Arrubla*, *La administración de justicia en los albores del tercer milenio*, Buenos Aires, 2001, p. 72-73, disponibilă online la <http://www.ivac.ehu.es>; *J.L. de la Cuesta Arzamendi*, *Personas jurídicas, consecuencias accesorias y responsabilidad penal*, în *Homenaje al Dr. Marino Barbero Santos in memoriam*, Ediciones de la Universidad de Castilla – La Mancha, Ediciones Universidad Salamanca, Cuenca, 2001, p. 978, disponibilă online la <http://portal.uclm.es>.

– în plus, normele de drept penal au o adresabilitate generală, astfel că, dacă o persoană juridică încalcă preceptul unei norme penale, automat se naște raportul juridic penal de conflict, în baza căruia statul are dreptul de a pedepsi, iar persoana juridică are obligația de a suporta consecințele faptei sale penale.

Toate aceste aspecte constituie argumente de bun simț, extrase la o privire superficială, în favoarea recunoașterii răspunderii penale a persoanei juridice.

5. Prezentul demers de cercetare își propune să abordeze problematica răspunderii penale a persoanei juridice atât din perspectiva istorică-evolutivă, cât și din perspectiva comparativă, fiind analizate legislațiile penale ale diverselor state în materie. Totodată, vom încerca să oferim o privire cât mai amănunțită asupra modelelor de angajare a răspunderii penale a persoanei juridice conturate de-a lungul timpului, precum și o prezentare a diferitelor tipuri de persoane juridice care sunt recunoscute în legislația în vigoare. Nu în ultimul rând, ne propunem să realizăm și o incursiune în documentele internaționale și ale Uniunii Europene în realizarea scopului declarat.

Secțiunea a 2-a. Principiile răspunderii penale a persoanei juridice

§1. Aspecte generale

6. Principiile sunt idei directe care guvernează întreaga materie a dreptului, influențând atât activitatea de elaborare a normelor juridice, cât și activitatea de aplicare a acestora. Termenul „principiu” provine din latinescul *principium*, -a, însemnând început, obârșie. Principiile dreptului au forța și semnificația unor norme superioare universale, care pot fi formulate în textele actelor normative sau pot fi deduse în perspectiva valorilor sociale intenționate^[1]. Există principii generale aplicabile dreptului în general, cum ar fi principiul legalității, principiul egalității în fața legii, principiul democratismului^[2], și există principii specializate,

^[1] R.I. Motica, Gh. Mihai, Introducere în studiul dreptului, vol. I, Ed. Alma Mater, Series Jurisprudentia, Timișoara, 1995, p. 66.

^[2] I. Oancea, Drept penal. Partea generală, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 19.

de ramură. Principiile generale ale dreptului penal joacă rolul unor instrumente de protecție a cetățeanului împotriva unei intervenții arbitrare sau excesive a statului prin mijloace penale, ele constituind astfel un adevărat mecanism de limitare a puterii sancționatoare a statului (*ius puniendi*)^[1]. Așa cum remarca un autor, toate normele și instituțiile dreptului penal își subordonează acțiunea principiilor fundamentale, iar acestea din urmă exprimă o anumită concepție de politică penală^[2].

În literatura de specialitate nu există unanimitate de păreri cu privire la caracterul general al unor principii de drept penal, însă, în mod tradițional, sunt considerate **principii generale de drept penal**: principiul legalității incriminării și pedepsei, principiul răspunderii penale pentru fapta proprie, principiul umanismului^[3], principiul prevenției, infrațiunea ca unic temei al răspunderii penale, principiul proporționalizării sancțiunilor și, mai nou, principiul minime intervenții^[4].

De asemenea, doctrina s-a exprimat în sensul că în dreptul penal există principii fundamentale, principii generale și principii instituționale^[5]. Principiile fundamentale ar fi reguli de drept cu incidență generală și absolută, iar principiile generale sunt reguli derivate din cele dintâi și subordonate acestora, având incidență generală, dar restrânsă la anumite laturi ale reglementării juridicopenale. Principiile instituționale sunt subordonate atât principiilor fundamentale, cât și celor generale, fiind aplicabile numai în cazul instituțiilor la care se referă^[6].

7. Principiile răspunderii penale sunt idei călăuzitoare ce guvernează ansamblul normelor juridice penale ce alcătuiesc instituția juridică a răspunderii penale. Firește că literatura de specialitate nu s-a pus de acord nici asupra chestiunii principiilor specifice răspunderii penale, iar în materia răspunderii penale a persoanei juridice, o asemenea preocupare nici nu există. Prin urmare, vom avansa propria viziune asupra principiilor instituției răs-

[1] A. Calderon, J.A. Cochlan, Derecho penal. Parte general, *apud Fl. Streteanu*, Drept penal. Partea generală, Ed. Rosetti, București, 2003, p. 46.

[2] C. Bulai, Manual de drept penal. Partea generală, Ed. All, București, 1997, p. 47.

[3] *Idem*, p. 48-52.

[4] Fl. Streteanu, *op. cit.*, p. 91-97.

[5] V. Dongoroz, Drept penal, reeditarea ediției din 1939, Asociația Română de Științe Penale, București, 2000, p. 7.

[6] C. Bulai, *op. cit.*, p. 47.

punderii penale a persoanei juridice. Acest demers se va desfășura pe schema majoritar acceptată a principiilor răspunderii penale a persoanei fizice^[1], urmând a fi discutate aspecte specifice legate de caracteristicile aparte ale persoanei juridice ca subiect activ de drept penal.

Astfel, din punctul nostru de vedere, sunt **principii ale răspunderii penale a persoanei juridice**: principiul legalității răspunderii penale, principiul egalității de tratament, *nulla poena sine culpa* – principiul răspunderii penale bazate pe vinovăție și compatibilitatea sa cu răspunderea penală a persoanei juridice, *nulla poena sine crimen* – infracțiunea este unicul temei al răspunderii penale a persoanei juridice, principiul caracterului personal al răspunderii penale, *non bis in idem* – principiul unicității răspunderii penale a persoanei juridice și cumulul răspunderii penale a persoanei juridice cu răspunderea penală a persoanei fizice, principiul individualizării răspunderii penale a persoanei juridice și principiul prescriptibilității răspunderii penale a persoanei juridice. Dintre acestea, câteva se impun a fi analizate în mod riguros.

§2. Principiul legalității răspunderii penale a persoanei juridice

8. Principiul legalității răspunderii penale a persoanei juridice este un principiu instituțional derivat din principiul general al legalității incriminării și pedepsei. Potrivit acestui principiu, apariția, desfășurarea și soluționarea raportului juridic penal de conflict în cadrul căruia calitatea de subiect pasiv o deține persoana juridică trebuie să aibă loc **pe baza și în strictă conformitate cu legea penală**. Așa cum s-a arătat în doctrină, legalitatea răspunderii penale în general este realizată în primul rând prin legalitatea incriminării în lege a tuturor condițiilor în care o faptă constituie infracțiune, nerealizarea acestor condiții ducând la inexistența infracțiunii și, prin urmare, la inexistența temeiului răspunderii penale^[2]. Totodată, potrivit aceluiași autor, principiul legalității răspunderii penale se realizează și prin legalitatea sancțiunilor de drept penal, care presupune prevederea în lege a acestor sancțiuni, a

[1] Majoritatea autorilor acceptă drept principii ale răspunderii penale principiul răspunderii penale subiective, principiul personalității, principiul proporționalității și al individualizării, principiul unicității răspunderii penale, principiul celerității și prescriptibilității răspunderii penale. A se vedea V. Pașca, R. Mancaș, Drept penal. Partea generală, Ed. Universitas Timisiensis, Timișoara, 2002, p. 411.

[2] C. Bulai, op. cit., p. 316.

cuantumului sau duratei lor, precum și a condițiilor de stabilire și aplicare în cadrul fiecărui raport juridic de răspundere penală^[1].

În doctrină s-a arătat că principiul legalității se adresează deopotrivă legiuitorului (care în activitatea sa legislativă trebuie să îl respecte atât la nivel formal, cât și material) și judecătorului (obligat să îl respecte prin faptul că nu poate aplica retroactiv legea penală și nici nu poate utiliza analogia ca tehnică de interpretare, fiind ținut de o interpretare restrictivă a legii penale)^[2].

9. Plecând de la aceste idei, în opinia noastră, principiul legalității răspunderii penale a persoanelor juridice se fundamentează pe următoarele **elemente**:

a) doar legiuitorul, printr-o lege organică, poate consacra instituția răspunderii penale a persoanei juridice, ținând seama de scopul politicii sale penale, de contextul juridic istoric-evolutiv, de frecvența faptelor de criminalitate a persoanelor juridice;

b) normele juridice penale care alcătuiesc instituția răspunderii penale a persoanei juridice trebuie să respecte exigențele formale și substanțiale specifice normelor juridice de drept penal;

c) normele juridice care guvernează răspunderea penală a persoanei juridice nu pot fi aplicate retroactiv, întrucât s-ar încălca principiul *lex praevia*;

d) normele juridice care guvernează răspunderea penală a persoanei juridice nu pot fi interpretate extensiv, analogia fiind interzisă. Pe de o parte, pentru că fac parte din categoria normelor juridice penale, iar, pe de altă parte, pentru că răspunderea penală a persoanei juridice este o formă aparte de răspundere penală, care prezintă trăsături definitorii și distinctive datorită specificului acestor subiecte de drept;

e) legiuitorul stabilește expres condițiile în care răspunderea penală a persoanelor juridice poate interveni. Astfel, în România, legiuitorul a optat inițial pentru o reglementare a răspunderii penale a persoanei juridice pe cale de excepție, prin dispozițiile Legii nr. 301/2004^[3], în prezent abrogată, iar ulterior a optat pentru un sistem general de răspundere penală a persoanei juridice, care poate astfel interveni pentru orice tip de infracțiune;

[1] *Idem*, p. 317.

[2] *Fl. Streteanu*, op. cit., p. 48.

[3] Publicată în M. Of. nr. 575 din 29 iunie 2004, abrogată prin Legea nr. 286/2009 privind Codul penal (M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009).

f) legiuitorul stabilește expres categoriile de sancțiuni aplicabile persoanelor juridice în cazul angajării răspunderii lor penale, limitele generale și speciale, minime și maxime ale acestor sancțiuni, condițiile de aplicare, condiții de agravare sau atenuare a acestora, precum și celelalte cauze care atenuază, agravează, înlătură executarea pedepsei ori consecințele condamnării.

10. Astfel, potrivit art. 19¹ C. pen. 1968^[1], persoanele juridice, cu excepția statului, a autorităților publice și a instituțiilor publice care desfășoară o activitate ce nu poate face obiectul domeniului privat, răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în realizarea obiectului de activitate sau în interesul ori în numele persoanei juridice, dacă fapta a fost săvârșită cu forma de vinovăție prevăzută de legea penală. Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanei fizice care a contribuit, în orice mod, la săvârșirea aceleiași infracțiuni. Legiuitorul a stabilit o **răspundere penală generală a persoanei juridice** și a indicat totodată persoanele juridice care se bucură de imunitate penală: statul întotdeauna și instituțiile și autoritățile publice pentru infracțiunile săvârșite în desfășurarea unor activități publice.

Legiuitorul român a stabilit în cuprinsul art. 53¹ C. pen. 1968 și un sistem de **pedepse specifice aplicabile persoanei juridice**, constând în pedeapsa principală a amenzii și o serie de pedepse complementare. Limitele pedepsei amenzii sunt între 2.500 lei și 2.000.000 lei, iar pedepsele complementare sunt:

- a) dizolvarea persoanei juridice;
- b) suspendarea activității persoanei juridice pe o durată de la 3 luni la un an sau suspendarea uneia dintre activitățile persoanei juridice în legătură cu care s-a săvârșit infracțiunea pe o durată de la 3 luni la 3 ani;
- c) închiderea unor puncte de lucru ale persoanei juridice pe o durată de la 3 luni la 3 ani;
- d) interzicerea de a participa la procedurile de achiziții publice pe o durată de la unu la trei ani;
- e) afișarea sau difuzarea hotărârii de condamnare.

Aplicarea uneia sau mai multor pedepse complementare se dispune atunci când instanța constată că, față de natura și gravitatea infracțiunii, precum și față de împrejurările în care a fost săvârșită, aceste pedepse sunt necesare. Aplicarea uneia sau

[1] Introdus prin Legea nr. 278/2006 (M. Of. nr. 601 din 12 iulie 2006).

mai multor pedepse complementare este obligatorie când legea prevede această pedeapsă.

Aceste prevederi din legislația română în materia răspunderii penale a persoanei juridice se raportează și la exigențele legii fundamentale – art. 23 alin. (12) din Constituție, conform căruia „nicio pedeapsă nu poate fi stabilită și aplicată decât în condițiile legii”; art. 73 alin. (3) lit. h), potrivit căruia doar legea organică poate stabili infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora, și art. 15 alin. (2), conform cu care legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile. Totodată, prevederile reglementând răspunderea penală a persoanei juridice trebuie coroborate și cu cele ale art. 2 C. pen., potrivit cu care „legea prevede care fapte constituie infracțiuni, pedepsele ce se aplică infractorilor și măsurile de siguranță care se pot lua în cazul săvârșirii acestor fapte”.

11. În plus, principiul legalității răspunderii penale a persoanei juridice trebuie analizat și prin prisma numeroaselor **documente internaționale**, elaborate atât la nivel european, cât și la nivelul întregului Mapamond, care prevăd necesitatea introducerii în legislațiile naționale a instituției răspunderii penale a persoanei juridice. Prin ratificarea de către România a acestor documente internaționale, ele vor face parte din dreptul intern, fiind de directă aplicabilitate, în conformitate cu prevederile art. 11 alin. (2) din Constituția României^[1].

[1] Astfel, în dreptul Uniunii Europene există un număr de documente care se preocupă de implementarea la nivelul fiecărui stat a dispozițiilor de drept penal care reglementează chestiunea tragerii la răspundere penală a persoanei juridice. Între acestea enumerăm: Recomandarea R (88) 18 din 20 octombrie 1998 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind răspunderea întreprinderilor pentru săvârșirea de infracțiuni, al Doilea Protocol la Convenția privind protecția intereselor financiare ale Comunității Europene, Acțiunile comune adoptate de Consiliul UE în baza art. K3 din Tratatul UE referitoare la incriminarea participării la o organizație criminală în cadrul statelor membre și la corupția în sectorul privat [art. K3, introdus prin Tratatul de la Amsterdam, a fost renumerotat art. 31 în varianta consolidată a Tratatului UE din 1997 (J.O. C 340 din 10 noiembrie 1997) și a fost înlocuit cu art. 69A, art. 69B și art. 69D din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (renumerotate art. 82, art. 83, respectiv art. 85 din varianta consolidată a Tratatului – J.O. C 83 din 30 martie 2010) – n.a.], Convenția pentru protecția mediului prin mijloace de drept penal, Convenția penală împotriva corupției, Deciziile-cadru ale Consiliului UE privind introducerea răspunderii penale a persoanei juridice, Proiectul *Corpus Juris*. Acestor documente li se alătură documentele OECD, între care se remarcă Convenția pentru lupta împotriva corupției funcționarilor publici străini în tranzacțiile comerciale internaționale, și